

Europeisme i catalanisme.

Una experiència de dret comparat

Hèctor López Bofill
Universitat Pompeu Fabra

1. Maspons i Anglasell. Estudiós del dret públic en contextos fundacionals

És per a mi un privilegi contribuir en aquestes jornades a recordar i exaltar la figura del gran jurista Francesc de Paula Maspons i Anglasell, en un exercici de revisió dels nostres clàssics que la cultura jurídica catalana hauria de fer amb més freqüència i que permetria consolidar la continuïtat entre el nostre present i les seves necessitats amb la nostra tradició.

El meu contacte personal amb la figura de Maspons s'inicia amb la lectura d'un dictamen sobre la condició política i jurídica del Govern de la Generalitat de Catalunya que el nostre autor va elaborar en el curs de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de 1932 i que jo vaig comentar en una publicació davant del procés de reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya de 2006 (*República Catalana, Generalitat de Catalunya i República Espanyola. A l'entorn de la Generalitat de Catalunya i la República Espanyola de Francesc Maspons i Anglasell*, Generalitat de Catalunya, Secretaria de Coordinació Interdepartamental, Barcelona, 2006).

Em va consternar el paral·lelisme entre ambdues situacions, l'aprovació de l'Estatut de 1932 i la reforma estatutària de 2006, així com les respostes que Maspons plantejava de necessària consideració en el darrer procés estatutari, i també, afegiria jo, en el procés de secessió que Catalunya està experimentant almenys d'ençà de 2012. La lectura del dictamen esmentat em va revelar la faceta de Maspons com a estudiós del dret públic i, en particular, del dret internacional públic i de la doctrina sobre els drets de les minories de la Societat de Nacions, organització internacional en la qual, com és sabut, Maspons fou vicepresident del Comitè de les Minories Nacionals.

El contacte amb el jurista que avui ens aplega, doncs, em traslladà fa una dècada a una de les primeres experiències d'anàlisi del dret públic a Catalunya després del Decret de Nova Planta per part d'un coneixedor de primer nivell de la doctrina del dret internacional públic del moment. El quadre del personatge i la seva solidesa intel·lectual es podrien completar tot recordant la seva faceta d'historiador del dret i, així, el seu coneixement de l'estructura institucional catalana anterior a 1714, i,

naturalment, la seva dedicació al dret civil, al dret civil català, i, en aquest darrer sentit, la seva solvència a l'hora de traslladar conceptes elaborats en l'esfera iusprivatista al dret públic i al dret internacional, fet que, d'altra banda, era una tendència en els grans juristes europeus del seu temps, com revela el mateix Hans Kelsen.

De fet, com en el cas de Hans Kelsen, l'obra de Maspons i el seu trànsit del dret privat al dret públic arriben en un context fundacional (en el context fundacional del nou ordre europeu sorgit de la Primera Guerra Mundial), en la primera aparició dels estats constitucionals democràtics i socials (per bé que es tractà d'una experiència convulsa i efímera que acabà en la Segona Guerra Mundial) i, no cal dir-ho, en la fundació de la Generalitat de Catalunya moderna i en la primera experiència d'autonomia política posada en pràctica en una Espanya que en el seu convuls trànsit cap al liberalisme democràtic durant el segle XIX i el principi del XX pràcticament no havia tingut cap consideració envers la qüestió de la descentralització territorial.

Aquesta idea del jurista participant dels moments fundacionals es torna a reproduir, com veurem, en el cas del procés d'integració europeu, per bé que des de la distància (amb Catalunya sotmesa a la dictadura franquista) i amb un Maspons que passava dels vuitanta anys però encara prou lúcid per a veure en la conclusió dels primers tractats sobre les comunitats europees un espai en el qual Catalunya podia tenir la seva oportunitat.

2. Continuïtat i ruptura

La visió tradicionalista de Maspons es manifesta en el seu interès i la seva reivindicació dels elements de continuïtat del dret públic català anterior al Decret de Nova Planta de 1715. El defensor de l'arrelament de l'home en la seva comunitat històrica, en la seva cultura, en la seva llengua, en el seu dret, entenia que la recuperació institucional havia de beure dels antecedents del passat, fins i tot en un context anterior a la irrupció del liberalisme i de la democràcia, per bé que del sistema català en els inicis del segle XVIII ja es perfilessin elements, malgrat l'estructura estamental, que després marcarien l'evolució de l'estat liberal democràtic.

Maspons intuïa que, com alguns hem defensat temps després, si admetem el caràcter liberal democràtic en un règim de transició de la tradició a la modernitat, com és el cas del Regne Unit, per a posar un exemple de dret comparat, també podríem predicar una condició similar de l'organització política catalana anterior a 1714 si no s'hagués produït la cesura del final de la Guerra de Successió, de l'ocupació borbònica i de la destrucció del règim de les Constitucions catalanes.

En qualsevol cas, un element que sobta en el pensament de Maspons, tenint en compte el perfil conservador assenyalat, és la seva reivindicació de la ruptura amb la justificació del règim polític que s'instaurà el 1931 i que va permetre la recuperació de l'autogovern. Així, en el cèlebre dictamen que he citat abans sobre la condició jurídica i política de la Generalitat de Catalunya, el nostre autor no s'està de defensar

que la Generalitat republicana presentava atributs de sobirania, en la mesura que fou conseqüència del fet revolucionari de la proclamació de la República Catalana com a estat realitzada per Francesc Macià el 14 d'abril de 1931.

Aquests atributs de sobirania emanats de la proclamació de la República Catalana, d'altra banda, són, segons Maspons, els que van permetre considerar tot acord amb la República Espanyola, incloent-hi l'aprovació d'un estatut, com un pacte entre iguals, i no com el resultat d'una dominació. En qualsevol cas, el que ara m'interessa assenyalar és que de la lectura que Maspons fa del context polític i jurídic del procés republicà de recuperació de l'autogovern en resulta que aquest només pot derivar d'una ruptura.

D'una ruptura que contraresti la ruptura anterior, la que el 1714 havia comportat l'anorreament de les llibertats catalanes. Es tracta, doncs, d'admetre la legitimitat del trencament per a restablir la continuïtat amb els elements nacionals centrals en el pensament de Maspons. Així, en el context de la reorganització política europea que deriva de la fi de la Primera Guerra Mundial, de la qual Maspons era bon coneixedor arran de la seva experiència a la Societat de Nacions, el nostre autor escriu:

Des de 1714 a 1931, Catalunya estigué en una dependència de l'Estat Espanyol, semblant a la de Polònia, Bohèmia, Moràvia i els Estats Bàltics envers els Imperis centrals, i a la que tenia abans la vella Sèrbia en relació amb Turquia; en una *dépendance de fait* protestada periòdicament, que, pel seu origen, no pot motivar situacions d'*autorité légale*.¹

Una situació que, com diem, segons Maspons havia canviat com a conseqüència de la proclamació de República Catalana com a estat i de la caiguda de la monarquia que mantenia Espanya i Catalunya en un règim, en paraules de Maspons, «uniestatista».²

Cal tenir en compte que el dictamen sobre la Generalitat de Catalunya fou emès abans de l'aprovació de l'Estatut d'autonomia de Catalunya el 9 de setembre de 1932, molt modificat en relació amb la proposta aprovada en plebiscit el 2 d'agost de 1931. L'evolució de l'autogovern català en l'època republicana, incloent-hi el capítol de la suspensió estatutària després dels fets del 6 d'octubre de 1934, segurament havia alterat les consideracions de Maspons pel que fa a l'absència de relació de dominació en el tracte entre l'Espanya i la Catalunya republicanes i a la idea d'elements de sobirania predicables de l'estructura política catalana.

Una reconsideració que potser també havia afectat l'anàlisi del règim constitucional espanyol de 1978 i l'autonomia catalana, especialment d'ençà de la reforma de l'Estatut d'autonomia de Catalunya el 2006 i de la sentència del Tribunal Cons-

1. F. MASPONS I ÀNGLASELL, «La Generalitat de Catalunya i la República espanyola», a *República catalana, Generalitat de Catalunya i República espanyola. A l'entorn de «La Generalitat de Catalunya i la República Espanyola» de Francesc Maspons i Anglasesell*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria de Coordinació Interdepartamental, 2006, p. 75.

2. F. MASPONS I ÀNGLASELL, «La Generalitat de Catalunya», p. 66.

titucional de l'any 2010 per la qual es desarticulaven els aspectes essencials de la reforma estatutària i que va motivar l'ascens social de la reivindicació independentista catalana.

Així, doncs, les concepcions de Maspons sobre la ruptura com a font de legitimitat d'una realitat nacional sobirana catalana que el jurista havia desenvolupat en ocasió de la recuperació de l'autogovern el 1931 en vista dels esdeveniments europeus i de la doctrina de la Societat de Nacions, tenen encara avui total vigència. El gest de sobirania que permeti la creació d'un estat català independent subjecte de dret internacional públic, també per a un tradicionalista conservador com Maspons, exigeix una ruptura del marc constitucional espanyol vigent, que no deixa de ser, malgrat el seu caràcter liberal democràtic, una estructura constitucional derivada d'una dominació nacional, i no d'un pacte entre realitats sobiranes.

3. Europeisme i integració europea

Cal remarcar que, òbviament, abans de la formació dels tractats constitutius de l'aleshores Comunitat Econòmica Europea, l'europeisme de Maspons i Anglasesell (encara que conegués els escrits paneuropeistes de la primera meitat del segle XX, com els del comte Coudenhove-Kalergi) es trobava de fet més a prop del que avui en diríem cosmopolitisme, tenint present que el seu principal referent com a estructura supraestatal era la Societat de Nacions (i tenint en compte, a la vegada, que es tractava d'una organització eminentment europea, com ho era el món abans de la Segona Guerra Mundial).

En aquest sentit, cal recordar que ni tan sols els Estats Units es van adherir a la Societat de Nacions. No obstant això, Maspons es va adonar de seguida de la rellevància que tenia la conclusió dels tractats constitutius per a la construcció d'un projecte d'integració europea, un projecte polític i jurídic pròpiament europeista, com així ho manifesten les seves reflexions sobre el Tractat de la Comunitat Europea del Carbó i de l'Acer i sobre el Tractat Constitutiu de la Comunitat Econòmica Europea contingudes en un nou capítol afegit a la reedició del seu opuscle *L'home, la nació i l'estat* de 1963.

Així, l'actitud de Maspons en relació amb el paper de les organitzacions europees supraestats, com abans ho havia estat del sistema de la Societat de Nacions, és una mica ambigua respecte a la qüestió nacional catalana. D'una banda, com a parer meu també succeeix en el moviment sobiranista actual, es parteix de la intuïció que un reforçament de l'estructura supraestatal concediria una major cobertura a la voluntat d'autogovern de les nacions minoritàries dins els estats existents. Però, d'altra banda, el desencís de l'experiència de la Societat de Nacions en termes jurídics i també la descomposició del sistema amb la irrupció dels feixismes i la Segona Guerra Mundial, introdueixen un cert escepticisme envers la capacitat d'aquestes organitzacions per a arbitrar en els plets entre nacions dins un estat.

A parer meu, l'actitud esperançada de Maspons davant la reconstrucció europea i un projecte d'integració política que s'entrellucava a la dècada dels cinquanta del segle XX (i tenint present que a l'Estat espanyol continuava havent-hi una dictadura que, alhora, era un dels principals testimonis de continuïtat després de la guerra mundial del poder que havia anorreat tota temptativa d'integració anterior) no ens ha de fer creure que el nostre autor tingués una excessiva confiança en un gest d'emancipació català que comptés amb la protecció d'aquests mecanismes paneuropeus que s'estaven construint (com tampoc no l'havia tingut de la Societat de Nacions durant l'època d'entreguerres).

De fet, la tessitura actual més aviat ens assenyala que mentre la Unió Europea estava fora de tota qüestió i creava un espai de pau, de seguretat i de benestar sòlid amb els estats existents, les demandes secessionistes de les nacions minoritàries eren escasses (això a banda, com hem vist aquests darrers anys, de l'escassa predisposició de les institucions de la Unió, dominades pels estats existents, a veure amb deferència les demandes de major autogovern de les nacions minoritàries, i encara menys a implicar-s'hi). I de fet és en l'actualitat, quan tot el sistema entra en crisi, també l'europeu, que aquestes nacions minoritàries poden tenir la seva oportunitat, per bé que la consecució d'aquesta plenitud nacional, això és, la independència política i l'adquisició de la condició de subjecte de dret internacional, es troba molt més fardada de riscos. Paradoxalment, potser l'europeista que busca la integració de la seva nació com a membre de ple dret d'una organització europea ha d'estar disposat a acceptar que el model europeu vigent pot entrar en crisi i així contribuir a la revisió o refundació del sistema en igualtat amb els altres actors.

Amb l'experiència de la Societat de Nacions, Maspons va constatar que, malgrat que les onades immediatament posteriors a la Primera Guerra Mundial van significar l'aparició d'una munió de nous estats que emergien de les cendres dels vells imperis centreeuropeus, en la fase posterior el dret a l'autodeterminació de les nacions minoritàries va quedar desplaçat per la satisfacció del principi de viabilitat dels estats i el manteniment de les estructures sobiranes creades fins que la força de les nacions expansives ho va desmantellar tot.

De manera anàloga, les nacions estat dominants s'han avingut a limitar el seu poder en favor d'una organització supraestatal mentre encara puguin reforçar-se com a nacions. En el moment que la crisi econòmica fa qüestionar que les nacions dominants puguin mantenir la seva hegemonia dins la Unió Europea i quan veritablement calia fer els passos endavant per crear un marc polític continental, la defensa aferrissada de les sobiranes nacionals ha portat el sistema al col·lapse. El reguitzell d'exemples actuals és prou conegut: la sortida de la Gran Bretanya de la Unió Europea, els governs d'extrema dreta dominats per posicions euroescèptiques i profundament nacionalistes a Hongria, Polònia o Finlàndia, i la possibilitat que l'extrema dreta acabi essent decisiva en el proper cicle electoral als estats centrals de la integració, és a dir, a França i la República Federal d'Alemanya.

La Unió Europea pot acabar desmembrant-se, però el que semblen oblidar els

estats membres, especialment els més poderosos, és que amb la descomposició de la Unió també ells es troben amenaçats en els seus fonaments. L'obsessió per l'hegemonia nacional, i això en algun lloc en particular sembla que no ho acaben de veure, pot acabar amb la dissolució nacional. Un moment ombrívol i potser molt difícil, però també esperançador, per a les minories nacionals que sàpiguen navegar entre les aigües turbulentes amb astúcia i coratge.

Francesc Maspons i Anglès al seu mas
Família Maspons Arús. Arxiu Municipal de Bigues i Riells